

Nu går jag hem

Miten opetus vaikuttaa ruotsin sanajärjestyksen oppimiseen?

TEKSTI JA KUVA ANNE-MAJ ÅBERG

Väitöstutkimuksessani tarkastelin, millainen vaikutus kieliopin opetuksella on suomenkielisten yliopisto-opiskelijoiden ruotsin kielen sanajärjestyksen oppimiseen. Ruotsin sanajärjestys on osoittautunut haastavaksi toisen kielen oppijoille ensikielestä riippumatta, ja sen oppiminen etenee aina tiettyssä järjestyksessä. Tutkimustulokset osoittavat, että opetuksesta on apua kirjallisissa tehtävissä mutta suullisissa tehtävissä oppiminen vaatisi lisää aikaa ja harjoitusta.

Eksplisiittistä oppimista

Toisen kielen oppimisen tutkimuksessa on 1970-luvulta lähtien erotettu toisistaan kielen oppiminen ja omaksuminen. Oppiminen on tietoinen prosessi, jossa itse kieli ja sen muoto ovat keskiössä. Oppimista tapahtuu esimerkiksi muodollisessa opetustilanteessa. Omaksuminen taas on alitajuinen prosessi, jonka keskiössä on sisältö, ja sitä tapahtuu esimerkiksi luonnollisessa vuorovaikutustilanteessa. Oppimista ja omaksumista voi kuitenkin ilmetä myös samanaikaisesti molemmissa tilanteissa.

Nykyisin näitä kahta kielen oppimisen tapaa kutsutaan eksplisiittiseksi ja implisiittiseksi oppimiseksi. Eksplisiittisen oppimisen ajatellaan usein johtavan eksplisiittiseen eli tietoiseen tietoon kielestä, jota oppija voi selittää sanoin esimerkiksi kielioppisääntöjen avulla. Implisiittisen oppimisen ajatellaan taas usein johtavan implisiittiseen eli alitajuiseen tietoon, jota oppija ei voi selittää sanoin.

Oppija voi tukeutua eksplisiittiseen tietoon, kun hänellä on aikaa tarkastella tuotostaan esimerkiksi kirjoittaessaan. Puheessa taas oppijalla ei ole aikaa tähän, vaan hänen pitäisi voida käyttää implisiittistä tietoa. Eksplisiittistä tietoa voi oppia kaiken ikäisenä, mutta eräiden tutkijoiden mukaan implisiittistä tietoa ei voi enää oppia tietyn iän jälkeen.

Opetuksen vaikutusta tutkittaessa on kiistelty siitä, voiko kielioppia opettamalla saavuttaa implisiittistä tietoa. Kieliopin opetuksen vaikutusta on tutkittu paljon, mutta tutkimustulokset ovat vaihdelleet. Opetuksella on ollut suurempi ja pysyvämpi vaikutus erilaisissa kieliopillisissa testeissä. Kieliopin opetuksen vaikutusta vapaassa tuotoksessa on tutkittu melko vähän, ja tulokset ovat olleet ristiriitaisia.

Tutkimus ruotsin kurssilla

Väitöstutkimuksessani selvitin, millainen vaikutus kieliopin opetuksella on ruotsin sanajärjestyksen hallintaan kieliopillisessa testissä sekä suullisessa ja kirjallisessa vapaassa tuotoksessa. Keskityin tutkimuksessani ruotsin sanajärjestykseen, koska se on aiemmissa tutkimuksissa osoittautunut haastavaksi toisen kielen oppijoille. Erityisen vaikeita ovat ruotsin käänteinen sanajärjestys *Jag går hem nu / Nu går jag hem* ja sivulauseen sanajärjestys *Hon bor inte här / Jag vet att hon inte bor här*.

Keräsin tutkimukseni aineiston suomenkielisessä yliopistossa ruotsin valmentavalla kurssilla, jonka opettajana toimin. Tutkimukseen osallistui 53 yliopisto-opiskelijaa, jotka halusivat kohentaa ruotsin kielen taitojaan. Ruotsin kielen suullinen ja kirjallinen osaaminen on osoitettava korkeakoulututkinnon yhteydessä, mutta monilla opiskelijoilla on vaikeuksia ylittää vaaditulle eurooppalaisen viitekehyksen taitotasolle B1. Noin puolet tutkimukseen osallistuvista opiskelijoista oli miehiä (45 %) ja noin puolet naisia (55 %).

Kurssilla kerrattiin keskeinen kielioppi opetuksen, harjoitusten, kotitehtävien ja kirjoitelmien avulla. Kurssilla oli yhteensä 22 opetustuntia kahdeksan viikon aikana.

Sanajärjestystehtäviä ja kuvakertomuksia

Tutkimukseni aineisto koostui sanajärjestystehtävästä sekä kirjallisista ja suullisista kuvakertomuksista. Sanajärjestystehtävässä opiskelijoiden piti korjata lauseista sanajärjestysvirheet ja selittää korjaus kielioppisääntöjen avulla. Kuvakertomusten pohjana oli neljän kuvan sarja, jossa kaksi poikaa oli ulkona leikkimässä koiran kanssa. Kirjalliset tehtävät tehtiin kurssin alussa ja lopussa, ja lisäksi noin puolet opiskelijoista teki kirjalliset tehtävät vielä uudestaan puolen vuoden kuluttua kurssin päättymisen jälkeen. Kirjallisilla tehtävillä pyrin mittaamaan opiskelijoiden eksplisiittistä tietoa. Suullisissa kuvakertomuksissa opiskelijoiden piti kertoa saman kuvasarjan tapahtumista kuin kirjallisessa kuvakertomuksessa. Noin puolet opiskelijoista teki tämän tehtävän kurssin alussa ja lopussa. Suullisella kuvakertomuksella pyrin mittaamaan opiskelijoiden implisiittistä tietoa.

Sanajärjestystehtävässä tutkin kurssilla opetettuja sääntöjä sanajärjestyksestä: päälauseen käänteistä sanajärjes-

tystä, kysymyslauseen sanajärjestystä sekä kieltosanan ja liikkuvan määreen paikkaa päälauseessa ja sivulauseessa. Kirjallisessa kuvakertomuksessa analysoin käänteisen sanajärjestyksen oikeellisuutta päälauseissa sekä kieltosanan ja liikkuvan määreen paikan oikeellisuutta sivulauseessa. Suullisessa kuvakertomuksessa analysoin ainoastaan käänteisen sanajärjestyksen oikeellisuutta päälauseissa, koska kielteisiä sivulauseita tai sivulauseita, joissa olisi ollut liikkuva määre, ei esiintynyt tarpeeksi. Tein analyysit kvantitatiivisin menetelmin.

Opetuksen vaikutus

Opetuksella näytti olevan positiivinen ja melko pysyvä vaikutus opiskelijoiden korjauksiin ja selityksiin sanajärjestyksessä. Opiskelijoille oli helpompi korjata lauseista sanajärjestyksivirheet kuin selittää korjaus kieliopillisin säännöin. Kehitystä tapahtui kaikissa lauseissa, eikä tulos juuri heikentynyt puolen vuoden aikana. Miten hyvin eri rakenteet hallittiin, vaihteli kuitenkin paljon. Tämä vaihtelu vastaa aiempaa tutkimusta ruotsin sanajärjestyksen oppimisesta. Esimerkki havainnollistaa, miten opiskelija korjasi ja selitti korjauksensa kurssin alussa ja lopussa. Kurssin alussa hän ei osannut korjata ja selittää sanajärjestyksivirhettä lauseesta, mutta kurssin jälkeen hän selviytyi molemmista:

*Om jag hade pengar jag skulle resa utomlands.

Korjaus ja selitys kurssin alussa: *Om jag hade pengar jag skulle resa till utomlands. Prepositio puuttuu, muukin lause ehkä väärin mutta en osaa korjata.

Kurssin lopussa: Om jag hade pengar skulle jag resa utomlands. Jos päälause tulee sivulauseen jälkeen, on sanajärjestys käänteinen.

Opiskelijoiden taitotaso kehittyi selvästi myös kirjallisissa kuvakertomuksissa kurssin aikana, ja vielä puolen vuoden kuluttua taitotaso oli korkeampi kuin kurssin alussa. Kuitenkin vain harvat opiskelijat saavuttivat tutkinnossa vaadittavan taitotason B1.

Vapaassa kirjallisessa tuotoksessa tutkimistani rakenteista nousi esiin käänteinen sanajärjestys, jonka osaamiseen opetuksella näytti olevan positiivinen ja pysyvä vaikutus. Käänteisen sanajärjestyksen oikeellisuus parani kurssin aikana, ja positiivinen kehitys jatkui kurssin jälkeen. Opetuksella ei kuitenkaan ollut vaikutusta sivulauseen sanajärjestyksen hallintaan. Niin kutsutun prosessoitavuusteorian mukaan sivulauseen sanajärjestys opitaan myöhemmin kuin käänteinen sanajärjestys päälauseessa. Molemmat tutkittavat rakenteet olivat paremmin hallussa niillä opiskelijoilla, joiden taitotaso oli muutenkin korkeammalla.

Opiskelijoiden taitotaso kehittyi selvästi myös suullisissa kuvakertomuksissa kurssin aikana, mutta vain harvat saavuttivat tutkinnossa vaaditun tason. Opetuksella ei ollut vaikutusta käänteisen sanajärjestyksen oikeellisuuteen suullisessa tuotoksessa. Rakennetta ei myöskään osattu paremmin korkeammilla taitotasoilla.

Johtopäätöksiä opetukseen

Tutkimukseni osoittaa, että opetuksella onnistuttiin parantamaan oppijoiden eksplisiittistä tietoa kirjallisissa tehtävissä,

mutta implisiittisen tiedon oppiminen suullisessa tuotoksessa näyttäisi vaativan paljon enemmän aikaa ja harjoitusta. Nämä tulokset tukevat aiempaa tutkimusta, jonka mukaan opetuksella on positiivinen ja melko kestävä vaikutus erilaisissa kieliopillisissa tehtävissä. Vapaassa tuotoksessa näkyy sama vaihtelu kuin omassa tutkimuksessani. Tuloksiani voi selittää opiskelijoiden taitotaso, ruotsin sanajärjestyksen oppimisjärjestys, opetuksen kesto sekä vaikeus mitata oppijoiden eksplisiittistä ja implisiittistä tietoa.

Sanajärjestyksessä osattiin paremmin rakenteet, jotka opitaan aikaisemmin, ja heikommin rakenteet, jotka opitaan myöhemmin. Suullisissa kuvakertomuksissa opetuksella ei näyttänyt olevan vaikutusta sanajärjestyksen oppimiseen. Kirjallisessa tuotoksessakin opetuksen vaikutus ulottui vain aikaisemmin opittavaan rakenteeseen eli käänteiseen sanajärjestykseen. Implisiittisen tiedon kehittyminen kestää kauan, mikä voi selittää sen, ettei käänteisen sanajärjestyksen osaaminen parantunut suullisessa tuotoksessa.

Opetuksen lisäksi opiskelijat tarvitsevat enemmän mahdollisuuksia harjoitella suullista tuotosta kommunikatiivisissa tilanteissa, jotta myös implisiittinen tieto voisi kehittyä. Implisiittinen tieto on pääasiallinen tavoite toisen kielen oppimisessa. Suullisen taidon kehittyminen vaatii paljon enemmän harjoitusta kuin opiskelijat nyt saavat. Kielitaitoa arvioitaessa olisi hyvä ottaa huomioon, että sanajärjestys ei aina vaikuta lauseen merkitykseen, mikä osaltaan vaikeuttaa oppimista. Sanajärjestyksessä esiintyy myös tiettyjä poikkeuksia kielioppisäännöistä, mikä voi edelleen lisätä haasteita.

Tutkimukseni on osa Turun ja Jyväskylän yliopistojen yhteistä, Svenska litteratursällskapet i Finlandin rahoittamaa *På väg mot kommunikativ kompetens: tillägnandet av svenskans struktur hos finska inlärare* -projektia.

KIRJOITTAJA



Anne-Maj Åbergin pohjoismaisten kielten väitöskirja *Effekten av explicit undervisning på inläring av explicit och implicit kunskap om ordföljden i svenska* tarkastettiin Turun yliopistossa keväällä 2020. Åberg toimii ruotsin kielen yliopisto-opettajana Turun yliopistossa Kieli- ja viestintäopintojen keskuksessa. Väitöskirja on luettavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-7969-1>